

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
DZIAŁ 1. PODSTAWY DZIEDZICZENIA CECH			
1. Budowa i znaczenie DNA	1. DNA w komórce eukariotycznej 2. Budowa i rola DNA 3. Przebieg i znaczenie replikacji DNA	V. Genetyka. Uczeń: 1) przedstawia strukturę i rolę DNA; 2) wskazuje znaczenie struktury podwójnej helisy w procesie replikacji DNA; podaje znaczenie procesu replikacji DNA.	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje miejsce w komórce, w którym znajduje się DNA; opisuje budowę DNA (przedstawia strukturę helisy DNA); określa rolę DNA w przechowywaniu i powielaniu (replikacja) informacji genetycznej; wyjaśnia przebieg i znaczenie replikacji DNA; ma świadomość roli, jaką odgrywa DNA w każdej komórce.
2. Rola DNA jako substancji dziedzicznej	1. Dziedziczenie cech 2. Cechy dziedziczne i cechy nabyte – przykłady 3. DNA jako nośnik informacji o cechach organizmu; geny	V. Genetyka. Uczeń: 1) przedstawia strukturę i rolę DNA.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, co to są dziedziczność i dziedziczenie; podaje przykłady cech dziedzicznych i cech niedziedzicznych (nabytych); podaje, że informacja o cecie organizmu jest zawarta w budowie DNA; wskazuje geny jako jednostki dziedziczenia – odcinki DNA odpowiedzialne za cechy dziedziczne; określa sposób zapisania informacji o cechach (kolejność nukleotydów w DNA); podaje, że wszystkie komórki danego organizmu mają tę samą informację o cechach organizmu, jednak odczytywanie tych informacji nie odbywa się jednocześnie.
3. Chromosomy i geny. Znaczenie mitozy i mejozy w życiu organizmów	1. Budowa chromosomu 2. Zestawy chromosomów w komórkach haploidalnych i diploidalnych 3. Podziały komórkowe a liczba chromosomów 4. Znaczenie mitozy i mejozy w życiu organizmów	V. Genetyka. Uczeń: 3) opisuje budowę chromosomu (chromatydy, centromer) i podaje liczbę chromosomów komórek człowieka oraz różnic autosome i chromosomy płci; 4) przedstawia znaczenie biologiczne mitozy i mejozy; różnic komórek haploidalne i diploidalne.	<ul style="list-style-type: none"> podaje, że podczas podziału komórki DNA jest widoczne w postaci chromosomów; opisuje budowę chromosomów (chromatydy, centromer); rozdziela komórki haploidalne i diploidalne; oblicza w podanych przykładach haploidalną i diploidalną liczbę chromosomów; wyjaśnia znaczenie podziałów komórkowych w życiu organizmu; wyjaśnia, jak zmienia się liczba chromosomów podczas podziałów komórkowych (mitozy i mejozy).

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
4. Zasady dziedziczenia cech	1. Podstawowe terminy związane z dziedziczeniem (allel, allele dominujące i recesywne, heterozygota i homozygota, genotyp, fenotyp) 2. Dziedziczenie genów podczas mitozy i mejozy 3. Sposób zapisu krzyżówek genetycznych 4. Przykłady rozwiązywania krzyżówek genetycznych	V. Genetyka. Uczeń: 6) przedstawia dziedzicznie jednogenowe, postępując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność).	<ul style="list-style-type: none"> określa istnienie różnych alleli (odmian) danego genu; wyjaśnia, co to są allele dominujące i recesywne oraz, co to są homozygota dominująca, homozygota recesywna oraz heterozygota; zapisuje za pomocą liter przykłady dziedziczenia cech człowieka: genotyp rodziców, ich gamety oraz możliwe potomstwo; analizuje przykłady rozwiązań krzyżówek genetycznych; rozwiązuje zadania dotyczące jednogenowego dziedziczenia cech; jest przekonany o uniwersalności reguł dziedziczenia u wszystkich organizmów.
5. Dziedziczenie wybranych cech u człowieka	1. Związek pomiędzy genotypem i fenotypem 2. Przykłady dziedziczenia wybranych cech u człowieka (dominacja zupełna) 3. Analiza schematów dziedziczenia wybranych cech u człowieka 4. Krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia cech u ludzi	V. Genetyka. Uczeń: 6) przedstawia dziedzicznie jednogenowe, postępując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność).	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia związek między genotypem i fenotypem; podaje przykłady dziedziczenia wybranych cech u człowieka; analizuje schematy dziedziczenia cech pod kątem określenia genotypu i fenotypu potomstwa; rozwiązuje zadania dotyczące dziedziczenia wybranych cech u człowieka; przejawia zainteresowanie dziedziczeniem wybranych cech u człowieka.
6. Dziedziczenie grup krwi u człowieka	1. Dziedziczenie grup krwi układu ABO i czynnika Rh 2. Analiza schematów dziedziczenia grup krwi i czynnika Rh 3. Rozwiązywanie krzyżówek genetycznych dotyczących dziedziczenia grup krwi i czynnika Rh u ludzi	V. Genetyka. Uczeń: 9) wyjaśnia dziedziczenie grup krwi człowieka (układ ABO, czynnik Rh).	<ul style="list-style-type: none"> zapisuje za pomocą symboli genotypy osób o poszczególnych grupach krwi układu ABO oraz genotypy osób Rh+ i Rh-; analizuje schematy dziedziczenia grup krwi pod kątem określenia genotypu i fenotypu potomstwa; rozwiązuje zadania dotyczące dziedziczenia grup krwi i czynnika Rh u człowieka; określa zastosowanie wiedzy na temat grup krwi i czynnika Rh w życiu człowieka; przejawia zainteresowanie dziedziczeniem wybranych cech u człowieka.
7. Dziedziczenie płci u człowieka i cech sprzężonych z płcią	1. Dziedziczenie płci chromosomalnej u człowieka $44 + XX, 44 + XY$ 2. Cechy sprzężone z płcią i ich dziedziczenie 3. Daltonizm i hemofilia jako przykłady chorób sprzężonych z płcią	V. Genetyka. Uczeń: 7) przedstawia dziedziczenie płci u człowieka; 8) podaje przykłady chorób sprzężonych z płcią (hemofilia, daltonizm) i przedstawia ich dziedziczenie.	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje zestawy chromosomów płci charakterystyczne dla kobiety i mężczyzny; wyjaśnia sposób dziedziczenia płci u człowieka; określa, co oznacza określenie, że cechy są sprzężone z płcią i jakimi symbolami je zapisujemy; wymienia charakterystyczne objawy daltonizmu i hemofilii; zapisuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia cech sprzężonych z płcią w celu ustalenia fenotypów i genotypów rodziców oraz potomstwa; rozwiązuje zadania genetyczne dotyczące chorób sprzężonych z płcią.
8. Podsumowanie działu	Treści lekcji 1–7		<ul style="list-style-type: none"> wykazuje się wiadomościami i umiejętnościami z lekcji 1–7.

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
DZIAŁ 2. ZMIENNOŚĆ GENETYCZNA I EWOLUCJONIZM			
9. Przyczyny i skutki mutacji	1. Zmienność dziedziczna i niedziedziczna. Zmienność rekombinacyjna jako źródło zmienności genetycznej 2. Rodzaje mutacji – mutacje genowe, mutacje chromosomowe 3. Przyczyny mutacji (spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne) 4. Czynniki mutagenne 5. Nowotwory jako efekt mutacji	V. Genetyka. Uczeń: 10) określa, czym jest mutacja oraz wymienia możliwe przyczyny ich występowania (mutacje spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne) i podaje przykłady czynników mutagennych (promieniowanie UV, promieniowanie X, składniki dymu tytoniowego, toksyny grzybów pleśniowych, wirus HPV); 5) przedstawia nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórkowych oraz przedstawia czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np. niewłaściwa dieta, niektóre używki, zanieczyszczenia tryb życia, promieniowanie UV, zanieczyszczenia środowiska).	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady cech człowieka będących przejawami zmienności dziedzicznej i niedziedzicznej; • uzasadnia, że proces mejozy oraz zapłodnienie są przyczyną występowania zmienności rekombinacyjnej; • rozróżnia mutacje genowe i chromosomowe; • wymienia przykłady czynników mutagennych: fizycznych, chemicznych i biologicznych; • uzasadnia, że nowotwory są skutkiem mutacji; • przedstawia nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórkowych; • przedstawia czynniki sprzyjające rozwojowi nowotworów (np. niewłaściwa dieta, niektóre używki, niewłaściwy tryb życia, promieniowanie UV, zanieczyszczenia środowiska).
10. Choroby genetyczne	1. Podłoże chorób genetycznych 2. Choroby genetyczne wywołane mutacjami genowymi: – mukowiscydoza, – fenylketonuria 3. Choroby genetyczne wywołane mutacjami chromosomowymi – zespół Downa	V. Genetyka. Uczeń: 11) podaje przykłady chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami genowymi; • krótko opisuje objawy mukowiscydozy i fenylketonurii; • zapisuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia chorób warunkowanych autosomalnie recesywnie (na przykładzie mukowiscydozy); • opisuje przyczynę i objawy zespołu Downa; • rozpoznaje zestaw chromosomów osoby chorej na zespół Downa; • analizuje przyczyny chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jakie są przyczyny chorób genetycznych; • podaje przykłady chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami genowymi; • krótko opisuje objawy mukowiscydozy i fenylketonurii; • zapisuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia chorób warunkowanych autosomalnie recesywnie (na przykładzie mukowiscydozy); • opisuje przyczynę i objawy zespołu Downa; • rozpoznaje zestaw chromosomów osoby chorej na zespół Downa; • analizuje przyczyny chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami.
11. Źródła wiedzy o ewolucji organizmów	1. Ewolucja organizmów 2. Źródła wiedzy o przebiegu ewolucji: – skamieniałości (w tym formy przejściowe), – żywe skamieniałości, – dowody z zakresu anatomii (w tym narządy szczałkowe), fizjologii, biochemii i genetyki	VI. Ewolucja życia. Uczeń: 1) wyjaśnia istotę przebiegu procesu ewolucji organizmów i przedstawia źródła wiedzy o jej przebiegu.	<ul style="list-style-type: none"> • określa, co to jest ewolucja organizmów i na czym ona polega; • wskazuje twórców teorii ewolucji; • podaje przykłady skamieniałości i krótko przedstawia sposób ich powstawania; • uzasadnia, dlaczego formy przejściowe i żywe skamieniałości są cennymi świadectwami ewolucji; • podaje przykłady świadectw ewolucji opartych na analizie porównawczej budowy anatomicznej, fizjologii i DNA współcześnie występujących organizmów.

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
12. Dobór naturalny i sztuczny	1. Czynniki ewolucji: – zmienność genetyczna – nadmiar potomstwa – dobór naturalny 2. Dobór sztuczny a dobór naturalny	VI. Ewolucja życia. Uczeń: 1) wyjaśnia istotę przebiegu procesu ewolucji organizmów i przedstawia źródła wiedzy o jej przebiegu; 2) wyjaśnia na przykładach, na czym polega dobór naturalny i sztuczny oraz przedstawia różnice między nimi.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia czynniki ewolucji; uzasadnia, na czym polega rola zmienności genetycznej i nadmiaru potomstwa w przebiegu ewolucji; wyjaśnia sposób działania doboru naturalnego na organizmy; podaje przykłady działania doboru naturalnego; porównuje dobór naturalny i dobór sztuczny, wskazując podobieństwa i różnice między nimi; podaje przykłady ras i odmian organizmów hodowlanych uzyskanych przez człowieka pod kątem określonych cech.
13. Miejsce człowieka w świecie organizmów	1. Przynależność systematyczna człowieka 2. Podobieństwa i różnice między człowiekiem a małpami człekokształtnymi 3. Pochodzenie ewolucyjne człowieka: – zasadnicze zmiany podczas ewolucji człowieka, – wybrani przodkowie człowieka	VI. Ewolucja życia. Uczeń: 3) przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a małpami człekokształtnymi jako wynik procesów ewolucyjnych.	<ul style="list-style-type: none"> określa i uzasadnia przynależność systematyczną człowieka; wymienia najważniejsze podobieństwa i różnice między człowiekiem a małpami człekokształtnymi; wskazuje najważniejsze zmiany w budowie i funkcjonowaniu organizmu, jakie zaszły podczas ewolucji przodków człowieka; krótko opisuje wybranych przodków człowieka (australopiterek, człowiek zręczny, człowiek wyprostowany).
14. Podsumowanie działu	Treści lekcji 9–13		<ul style="list-style-type: none"> wykazuje się wiadomościami i umiejętnościami z lekcji 9–13
DZIAŁ 3. PODSTAWY EKOLOGII			
15. Co to jest ekologia i czym się zajmuje?	1. Ekologia jako nauka 2. Elementy środowiska przyrodniczego – biotyczne i abiotyczne czynniki środowiska niezbędne organizmowi do życia 3. Poziomy organizacji ekosystemu (biocenoza, populacja, osobnik) 4. Zależności między organizmami a środowiskiem	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 1) wskazuje żywe i nieożywione elementy ekosystemu oraz wykazuje, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami.	<ul style="list-style-type: none"> określa, co to jest ekologia i jaki jest jej zakres badań; podaje znaczenie pojęć: ekosystem, biocenoza, biotop, populacja; wskazuje żywe (biotyczne) i nieożywione (abiotyczne) elementy ekosystemu; wymienia w kolejności poziomy organizacji wybranego ekosystemu; analizuje zależności między organizmami a środowiskiem; uzasadnia znaczenie wiedzy ekologicznej w życiu człowieka i dla zachowania równowagi w środowisku przyrodniczym.
16. Charakterystyczne cechy populacji	1. Liczebność i zagęszczenie populacji 2. Czynniki wpływające na liczebność populacji: rozrodność, śmiertelność, migracje 3. Struktura populacji: przestrzenna, wiekowa i płciowa 4. Obserwacja liczebności, zagęszczenia oraz rozmieszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 2) opisuje cechy populacji (liczebność, zagęszczenie, rozrodność, śmiertelność, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa) oraz dokonuje obserwacji liczebności, rozmieszczenia i zagęszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej w terenie.	<ul style="list-style-type: none"> określa, co to jest populacja i opisuje jej cechy: liczebność i zagęszczenie; określa, co to są rozrodność i śmiertelność populacji i jaki wywierają one wpływ na liczebność; opisuje struktury populacji – przestrzenną, wiekową i płci populacji; opisuje metodę badania liczebności, rozmieszczenia i zagęszczenia populacji; dokonuje w terenie obserwacji liczebności, rozmieszczenia i zagęszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej; uzasadnia potrzebę stosowania naukowych metod badawczych podczas badania podstawowych cech populacji.

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
17. Oddziaływania antagonistyczne. Konkurencja. Pasożytnictwo	<ol style="list-style-type: none"> 1. Typy oddziaływań między organizmami – kryteria podziału 2. Konkurencja w przyrodzie: <ul style="list-style-type: none"> – konkurencja wewnątrzgatunkowa i międzygatunkowa – przykłady – zasoby przyrody, o które konkurują organizmy 3. Pasożytnictwo: <ul style="list-style-type: none"> – zależność pasżyt-żywcicieli; – pasożyty wewnętrzne i zewnętrzne – przykłady występowania w przyrodzie – przystosowania wybranych zwierząt do pasożytnictwa 4. Pasożytnictwo wśród roślin i grzybów 	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 3) analizuje oddziaływania antagonistyczne: konkurencję wewnątrzgatunkową i międzygatunkową, pasożytnictwo, drapieżnictwo i roślinożerność.	<ul style="list-style-type: none"> • określa, co to są pasożytnictwo i konkurencja; • analizuje oddziaływania antagonistyczne: konkurencję i pasożytnictwo; • wskazuje zasoby przyrody, o które konkurują przedstawiciele jednego gatunku między sobą i z innymi gatunkami; • podaje przykłady pasożytów wewnętrznych i zewnętrznych; • opisuje adaptacje do pasożytnictwa u wybranych gatunków zwierząt i roślin; • określa skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej; i międzygatunkowej oraz pasożytnictwa dla gatunków; • identyfikuje rodzaj relacji antagonistycznej na podstawie opisu, fotografii, rysunków.
18. Drapieżnictwo. Roślinożerność	<ol style="list-style-type: none"> 1. Drapieżnictwo. Przykłady występowania drapieżnictwa w przyrodzie 2. Drapieżnik i ofiara – przystosowania i strategie przetrwania (wysięg zbrojeń drapieżnika i ofiary) 3. Roślinożerność – adaptacje roślinożernego ssaka do odżywiania się pokarmem roślinnym 4. Sposoby obrony roślin przed roślinożercami 	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 3) analizuje oddziaływania antagonistyczne: konkurencję wewnątrzgatunkową i międzygatunkową, pasożytnictwo, drapieżnictwo i roślinożerność.	<ul style="list-style-type: none"> • określa, co to są drapieżnictwo i roślinożerność; • porównuje oddziaływania antagonistyczne: drapieżnictwo i roślinożerność; • opisuje przystosowania ssaków mięsożernych (drapieżników) do chwytania zdobyczy oraz obronne adaptacje ich ofiar; • wyjaśnia, jak zjadający i zjadani wpływają na swoją liczebność; • przedstawia adaptacje zwierząt do odżywiania się pokarmem roślinnym na przykładzie wybranego ssaka roślinożernego; • podaje przykłady przystosowań roślin chroniących je przed zjadaniem przez roślinożerców; • identyfikuje rodzaj relacji antagonistycznej na podstawie opisu, fotografii, rysunków.
19. Oddziaływania nieantagonistyczne. Współpraca międzygatunkowa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Korzystne relacje między gatunkami i ich znaczenie w życiu organizmów 2. Symbioza obowiązkowa (mutualizm). Przykłady występowania mutualizmu w przyrodzie 3. Symbioza nieobowiązkowa (protokooperacja). Przykłady występowania protokooperacji w przyrodzie 4. Komensalizm. Przykłady występowania komensalizmu w przyrodzie 	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 4) analizuje oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm obligatoryjny (symbioza), mutualizm fakultatywny (protokooperacja) i komensalizm.	<ul style="list-style-type: none"> • wyróżnia trzy typy relacji nieantagonistycznych; • podaje przykłady organizmów z najbliższego otoczenia odnoszących korzyści ze współpracy ze sobą; • analizuje oddziaływania nieantagonistyczne między organizmami pod kątem znaczenia dla organizmów współpracujących; • wykazuje na wybranych przykładach, że mutualizm jest konieczny i korzystny dla przeżycia obu organizmów; • na wybranych przykładach organizmów wyjaśnia oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm, protokooperację i komensalizm; • identyfikuje nieantagonistyczne relacje między gatunkami na podstawie opisu, fotografii, rysunków.

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
20. Zależności pokarmowe między organizmami	1. Ogniwa łańcucha pokarmowego 2. Poziomy troficzne ekosystemu: producenci i konsumenci w różnych biocenozach 3. Sieci zależności pokarmowych 4. Rola destruktorów w ekosystemie 5. Obieg materii i przepływ energii w ekosystemie	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 5) przedstawia strukturę troficzną ekosystemu, różnicza producentów, konsumentów (I-go i dalszych rzędów) i destruktorów oraz przedstawia ich rolę w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem; 6) analizuje zależności pokarmowe (łańcuchy pokarmowe i sieci troficzne), konstruuje proste łańcuchy pokarmowe (łańcuchy spasilnia) oraz analizuje przedstawione (w postaci schematu) sieci i łańcuchy pokarmowe.	<ul style="list-style-type: none"> określa, co to są łańcuchy pokarmowe, poziomy troficzne oraz sieć pokarmowa; podaje zasady schematycznego zapisu prostego łańcucha pokarmowego; rozróżnia producentów i konsumentów (I-go i kolejnych rzędów) wybranej biocenozy lądowej i wodnej; analizuje na schematach zależności pokarmowe (łańcuchy i sieci pokarmowe) w wybranym ekosystemie; uzasadnia rolę destruktorów w procesie przetwarzania materii organicznej w nieorganiczną; przedstawia rolę producentów, konsumentów i destruktorów w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem; konstruuje łańcuchy pokarmowe oraz proste sieci pokarmowe na podstawie opisu, schematu; uzasadnia niezbędność każdego z ogniw sieci troficznej w utrzymaniu równowagi ekosystemu; przedstawia strukturę troficzną wybranego ekosystemu.
21. Podsumowanie działu	Treści lekcji: 15–20		<ul style="list-style-type: none"> wykazuje się wiadomościami i umiejętnościami z lekcji 15–20.
DZIAŁ 4. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE – UŻYTKOWANIE I OCHRONA			
22. Abiotyczne czynniki środowiska	1. Zmienność czynników abiotycznych w środowisku lądowym 2. Wpływ wybranych czynników abiotycznych: światła, temperatury, wilgotności i SO ₂ na organizmy 3. Różnorodne powiązania między żywymi i nieożywionymi elementami środowiska	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 1) wskazuje żywe i nieożywione elementy ekosystemu oraz wykazuje, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami.	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje nieożywione i żywe elementy ekosystemu; wykazuje wpływ czynników abiotycznych na organizmy i ekosystemy; porównuje abiotyczne czynniki środowiska wodnego i lądowego; podaje przykłady wpływu wybranych czynników abiotycznych (temperatura, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu) na organizmy; wykazuje różnorodne powiązania między czynnikami środowiska.
23. Tolerancja ekologiczna. Skala porostowa	1. Tolerancja ekologiczna organizmów: – wartości wyznaczające zakresy tolerancji – organizmy o szerokich i wąskich zakresach tolerancji 2. Gatunki wskaźnikowe i ich rola w ocenie wartości różnych substancji w glebie, wodzie i powietrzu 3. Skala porostowa – ocena stopnia zanieczyszczenia powietrza tlenkami siarki	VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 7) analizuje zakresy tolerancji organizmu na wybrane czynniki środowiska (temperatura, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu); 8) przedstawia porosty jako organizmy wskaźnikowe (skala porostowa), ocenia stopień zanieczyszczenia powietrza tlenkami siarki, wykorzystując skalę porostową.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, co oznacza termin tolerancja ekologiczna i co to jest zakres tolerancji ekologicznej organizmów na wybrane czynniki środowiska (temperaturę, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu); analizuje zakresy tolerancji organizmu na wybrane czynniki środowiska (temperaturę, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu); określa, co to znaczy, że gatunek jest eurybiontem lub stenobiontem; podaje przykłady gatunków wskaźnikowych i wskazuje ich wykorzystanie przez człowika do oceny zawartości różnych substancji w glebie, wodzie i powietrzu; przedstawia porosty jako organizmy wskaźnikowe; planuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające określić za pomocą skali porostowej stopień zanieczyszczenia powietrza dwutlenkiem siarki w miejscu zamieszkania.

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
24. Odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody	1. Zasoby przyrody – odnawialne i nieodnawialne 2. Zasada zrównoważonego rozwoju 3. Racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody: <ul style="list-style-type: none"> – odnawialne źródła energii – gospodarka odpadami – indywidualne użytkowanie i oszczędzanie energii i wody 	VIII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 9) przedstawia odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody oraz propozycje racjonalnego gospodarowania tymi zasobami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.	<ul style="list-style-type: none"> • podaje, na podstawie wybranych przykładów, krótką charakterystykę zasobów przyrody; • dokonuje podziału zasobów przyrody na odnawialne i nieodnawialne; • podaje przykłady pozyskiwania energii z odnawialnych zasobów przyrody; • wyjaśnia, dlaczego nieodnawialne zasoby przyrody należy racjonalnie użytkować; • przedstawia propozycje racjonalnego użytkowania nieodnawialnych zasobów przyrody zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju; • wyjaśnia, dlaczego rozwój zrównoważony jest niezbędny dla mieszkańców naszej planety; • jest przekonany o konieczności zrównoważonego rozwoju dla dobra mieszkańców Ziemi.
25. Różnorodność biologiczna. Gospodarcze użytkowanie ekosystemów	1. Istota różnorodności biologicznej 2. Różnorodność biologiczna na poziomie ekosystemów, gatunkowym, genetycznym 3. Gospodarcze użytkowanie ekosystemów lądowych i wodnych: <ul style="list-style-type: none"> – lądowych (lasy, pola uprawne) – wodnych (morza i oceany) 	VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń: 1) przedstawia istotę różnorodności biologicznej; 2) podaje przykłady gospodarczego użytkowania ekosystemów.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia istotę różnorodności biologicznej; • określa, na wybranych przykładach, poziomy różnorodności biologicznej; • podaje przyczyny spadku różnorodności biologicznej w ekosystemach; • podaje przykłady gospodarczego użytkowania ekosystemów; • uzasadnia, że sposób użytkowania ekosystemów przez człowieka może prowadzić do zmniejszenia różnorodności biologicznej.
26. Zagrożenia i ochrona różnorodności biologicznej	1. Wpływ człowieka na różnorodność biologiczną 2. Zagrożenia różnorodności biologicznej 3. Sposoby ochrony różnorodności biologicznej: <ul style="list-style-type: none"> – ochrona obszarowa – ochrona gatunkowa – banki genów 	VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń: 3) analizuje wpływ człowieka na różnorodność biologiczną; 4) uzasadnia konieczność ochrony różnorodności biologicznej.	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady działań człowieka, które przyczyniają się do spadku różnorodności biologicznej; • wyjaśnia, w jaki sposób działalność ogrodników botanicznych i zoologicznych zapobiega spadkowi różnorodności biologicznej; • wykazuje związek między działalnością banków genów a zachowaniem różnorodności biologicznej; • podaje przykłady ochrony różnorodności biologicznej w ekosystemach użytkowanych przez człowieka; • uzasadnia konieczność ochrony różnorodności biologicznej; • jest przekonany o konieczności ochrony różnorodności biologicznej.

Nr i temat lekcji	Zakres materiału nauczania	Wymagania przewidziane w podstawie programowej	Osiągnięcia ucznia Uczeń:
27. Formy ochrony przyrody w Polsce	1. Formy ochrony przyrody w Polsce: – obszarowej – gatunkowej – obszary Natura 2100 2. Znaczenie form ochrony przyrody dla zachowania gatunków i ekosystemów	VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń: 5) przedstawia formy ochrony przyrody w Polsce oraz uzasadnia konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów.	<ul style="list-style-type: none"> • podaje argumenty przemawiające za tym, że należy chronić nie tylko poszczególne gatunki organizmów, lecz całą różnorodność biologiczną; • wymienia formy ochrony przyrody w Polsce i uzasadnia konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów; • podaje charakterystykę wybranych form ochrony przyrody w Polsce: ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów, parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody; • uzasadnia, że najlepszą formą ochrony różnorodności biologicznej są formy ochrony obszarowej; • wyjaśnia celowość utworzenia obszarów Natura 2000.
28. Posumowanie działu	Treści lekcji 22–27		<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje się wiadomościami i umiejętnościami z lekcji 22–27.